

“Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” jurnalının yaranma tarixinə bir nəzər

Aytən Teymurova

Dil-ədəbiyyat və onların tədrisi texnologiyası kafedrasının əməkdaşı. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Şamaxı filialı. Azərbaycan.

E-mail: aytenteymurova94@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5301-2545>

XÜLASƏ

Məqalədə “Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” elmi-metodik jurnalının yaranma tarixinə nəzər salınmış, keçdiyi inkişaf yolu, əhəmiyyəti, mövzu istiqamətləri işıqlandırılmış, jurnala rəhbərlik edən baş redaktorlar haqqında məlumat verilmişdir. Altmış səkkiz il ərzində pedaqoji ictimaiyyətin xidmətində olan jurnal elmi-metodik təcrübənin artırılması, qabaqcıl müəllimlərin iş təcrübəsinin ümumiləşdirilib yayılması, tarixi və müasir metodika üzrə yazıların dərc edilməsilə hər dövr üçün praktik əhəmiyyətə malikdir. Məqalədə həmçinin jurnalın əsas fəaliyyət istiqamətlərindən söhbət açılmış, onun səhifələrində öz əksini tapan təlim-tərbiyə, tədris və tədqiqat məsələlərinin Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimlərinin, həmçinin bu adı qazanmağa çalışan tələbələrin təkmilləşməsində olan rolu vurğulanmışdır.

AÇAR SÖZLƏR

jurnal, yaranma tarixi, redaktor, rubrika, tədris

MƏQALƏ TARİXÇƏSİ

göndərilib: 18.04.2022
qəbul edilib: 29.05.2022

MƏQALƏNİ ÇAPA MƏSLƏHƏT BİLƏN

Pedaqogika üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent Bilal
Həsənlı.

A look at the history of the journal "Teaching of Azerbaijani language and literature"

Ayten Teymurova

Laboratory assistant of the department of Language and literature and technology of their teaching. Shamakhi branch of Azerbaijan State Pedagogical University. Azerbaijan.

E-mail: aytenteymurova94@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5301-2545>

ABSTRACT

The article looks at the history of the "Teaching of Azerbaijani language and literature". Highlighted its development path, importance, rubrics, editors, topic and etc. The journal, which has been at the service of the pedagogical community for 68 years, carry practical importance for each period by increasing scientific and methodological experience, generalizing the work experience of leading teachers, publishing articles on historical and modern methods. In the article two important areas that are the main focus of the journal: training, education and how to cover them also summaries. It was noted that the training and educational issues reflected in the journal have helped and still doing to improve the teachers of the Azerbaijani language and literature and the students who try to earn this title.

KEYWORDS

journal, origin history, editor, rubric, teaching

ARTICLE HISTORY

Received: 18.04.2022

Accepted: 29.05.2022

Giriş / Introduction

“Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” jurnalında elmi-metodik təcrübənin artırılması, qabaqcıl müəllimlərin iş fəaliyyətinin ümumiləşdirilib yayılması, ana dili və ədəbiyyatın tədqiqi, tarixi və müasir metodikaya aid yazıların dərc olunması və müasir dövrdə bunların böyük praktik əhəmiyyət daşması kimi məsələlər jurnalın fəaliyyətinin zəruriliyi və əhəmiyyətini əsaslandırır. Haqqında söhbət açmaq istədiyimiz jurnal 1954-cü ildən fəaliyyətə başlamış və Azərbaycan dili, ədəbiyyat müəllimlərinə metodik köməklik göstərməyi qarşıya məqsəd qoymuşdur. Jurnalda “Müəllim Azərbaycan dili və ədəbiyyatın tədrisində tarixən necə bilik, bacarıq vermişdir?”, “Müəllim humanist ideallar uğrunda necə mübarizə aparmış və müasir dövrdə bu məsələlər necə yerinə yetirilir?” və s. sualların cavabları öz əksini tapmışdır. Məhz elə bu səbəbdən də jurnalın tarixini, inkişaf xətti və mövzu istiqamətlərini öyrənmək böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Əvvəlcədən qeyd edək ki, ixtisas müəllimləri üçün bu jurnalın əhəmiyyəti əvəzolunmazdır. Altmış səkkiz il ərzində qabaqcıl müəllimlərin, metodistlərin, filoloq-alimlərin nailiyyətləri və onların qabaqcıl iş təcrübələri ilə pedaqoji ictimaiyyətin xidmətində olan “Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” elmi-metodik jurnalı Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin təsisçiliyi ilə fəaliyyət göstərir və il ərzində 4 sayı nəşr olunur.

XX əsrin 50-ci illərinin əvvəllərində Azərbaycan dili və ədəbiyyatın tədrisi sahəsində mövcud olan çətinliklər, problemlər ayrı-ayrı kitab, qəzet və jurnallarda öz əksini tapırdı. Bu sahəni işıqlandıran ayrıca mənbə, təəssüf ki, yox idi. Ona görə də tədrisdə yaranan çətinlikləri aradan qaldırmaq, mövcud problemləri vaxtında öyrənmək və həll etmək üçün ayrı-ayrı fənlərin tədrisinə yönəlmiş belə bir mənbənin yaranmasına zəruri ehtiyac meydana gəldi. Odur ki, 1954-cü il iyun ayının 15-də “Azərbaycan məktəbi” jurnalına əlavə olaraq “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” metodik məqalələr məcmuəsi təsis edildi [“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” metodik məqalələr məcmuəsi. 1954]. Məcmuənin başlıca məqsədi Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimlərinə, ali və orta pedaqoji məktəb tələbələrinə qabaqcıl təcrübənin çatdırılması, onlara elmi-metodik köməkliyin göstərilməsi idi. Yarandığı dövrdən qabaqcıl müəllimlər elmi-metodik təcrübələrini müxtəlif mövzular vasitəsilə jurnalda paylaşmış, təklif və tövsiyələrini vermiş, Azərbaycan dili və ədəbiyyat fənlərinin tədrisində yaranan problemlə məsələləri izah etmiş, həmin problemlərin həlli üçün yollar göstərmiş, dilimizin qorunmağa olan ehtiyacından, ədəbiyyatımızın milli, bəşəri ideyaları təcəssüm etdirməsindən, bu fənlərin tərbiyəvi imkanlarından, təhsildə

baş verən yeniliklərdən və bu yeniliklərin düzgün qiymətləndirilməsindən, məktəblərimizdə təlim-tərbiyə işlərinin hansı istiqamətdə qurulmasının zəruriliyindən bəhs etmişlər.

“Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” metodik məqalələr məcmuəsinin ilk baş redaktoru filologiya elmləri doktoru, professor Əbdülzəl Dəmirçizadə olmuşdur (1954-1959). Jurnalın elə birinci nömrəsi baş redaktorun on səhifəlik “Müasir Azərbaycan dilinin əsas lüğət fondu” adlı məqaləsi ilə açılmışdır. Həmin nömrədə pedaqoji elmlər doktoru, professor Əliyar Qarabağlı “Orta məktəbdə lirik əsərlərin öyrənilməsi yolları haqqında”, pedaqoji elmlər doktoru, professor Əziz Əfəndizadə “Morfoloji təhlil haqqında”, Səkinə İbrahimova “II sinifdə inşa yazı aparmaq təcrübəsindən”, Saray Musayeva “I sinifdə hüsnxətt dərslərinin aparılması təcrübəsindən”, filoloq Mirabbas Aslanov “V-VII siniflərdə ifadə yazı” adlı məqalələrlə çıxış etmiş, filoloq-müəllimlər üçün olduqca faydalı ola biləcək bir məcmuənin ilk nəşrində öz sözlərini demişlər [“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” metodik məqalələr məcmuəsi. 1954].

Jurnalın ikinci sayında ilk dəfə olaraq 1954-1955-ci tədris ili üçün I-X siniflərin Azərbaycan dili, ədəbi qiraət və ədəbiyyat fənləri üzrə proqram dərc edilmişdir. Qeyd edək ki, həmin dövrdə proqram çatışmazlığı tədrisdə müəyyən çətinliklər yaradır, mövzuların tədris edilmə ardıcılığını systemsizləşdirirdi [“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” metodik məqalələr məcmuəsi. 1955]. Məhz tərtib edilən bu proqramın jurnalda verilməsi müəllimlərə tədris işində əhəmiyyətli dərəcədə köməklik göstərdi.

1954-1989-cu illər ərzində “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” “Azərbaycan məktəbi”nin əlavəsi olaraq fəaliyyət göstərmişdir. 1989-cu il avqust ayının 18-də Azərbaycan KP Mərkəzi Komitəsinin “Azərbaycan SSR-də Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi daha fəal işlədilməsini təmin etmək haqqında” qəbul etdiyi qərara əsasən həmin ilin sonlarında Azərbaycan SSR Xalq Təhsili Nazirliyində əmr imzalandı. Həmin əmrə əsasən jurnal artıq “Azərbaycan məktəbi”nin əlavəsi kimi deyil, müstəqil olaraq fəaliyyətə başladı. 1990-cı il dekabrın 3-ü jurnal “Ana sözü” adı ilə təsis olundu və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin nəzdində fəaliyyətə başladı. Jurnal 1997-ci ilə kimi bu adla fəaliyyət göstərdi. Həmin ilin aprelin 2-də “Ana sözü”nün fəaliyyəti dayandırıldı və jurnal yenidən əvvəlki – “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” adı ilə nəşrini davam etdirdi. Əvvəlki eyniadlı məcmuədən fərqli olaraq o, artıq müstəqil olaraq fəaliyyət göstərməyə başladı⁶.

⁶[https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99baycan_dili_v%C9%99_%C9%99d%C9%99biyyat_t%C9%99drisi_\(jurnal\)](https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99baycan_dili_v%C9%99_%C9%99d%C9%99biyyat_t%C9%99drisi_(jurnal))

1959-1975-ci illər ərzində “Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” metodik məqalələr məcmuəsinin baş redaktor vəzifəsini pedaqogika elmləri doktoru, professor Ağamməd Abdullayev icra edirdi. Növbəti illərdə Əziz Əfəndizadə, Mirabbas Aslanov, Bahəddin Yunusov jurnalın baş redaktoru vəzifəsində çalışmışlar. Hazırda jurnalda məsul katib vəzifəsini icra edən Vaqif Alkərəmov bir müddət (2004-2007) baş redaktor əvəzi kimi jurnala rəhbərlik etmişdir. 2007-2019-cu illərdə Məhəmməd Baharlı jurnala baş redaktor təyin olunmuşdur. Elmi-metodik jurnalın 2019-cu ildə nəşr olunan 3-cü sayından 2020-ci ildə nəşr olunan 2-ci sayına kimi baş redaktor vəzifəsini yenidən Vaqif Alkərəmov icra etmişdir. 2020-ci ildən jurnala rəhbərlik Sehran Səfərova həvalə edilmiş və o, jurnalın 2-ci sayından etibarən bu vəzifəni icra etməkdədir. Hazırda jurnalın fəaliyyəti canlandırılmış, müəlliflərlə əməkdaşlıq daha da genişləndirilmiş, jurnalın yeni və müasir standartlara uyğun olaraq çap edilməsində əhəmiyyətli işlər görülmüşdür. Elə bu səmərəli fəaliyyətin nəticəsidir ki, artıq “Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” jurnalı elmi nəşrlərin indeksləşdirmə bazalarında indekslənməyə başlamış və hazırda jurnalın bu istiqamətdə fəaliyyəti daha da genişlənməkdədir.

Jurnalın Redaksiya Şurası və Redaksiya Heyətində AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi və digər qurumların əməkdaşları təmsil olunurlar. Onlardan Redaksiya Şurasına daxil olan İsa Həbibbəyli, Elnur Nəsibov, Rüfət Əzizov, Nadir Məmmədli, Mahirə Nağıyeva, Vaqif Qurbanov, Qəzənfər Kazımov, Mahmud Allahmanlı, Təyyar Salamoğlu, Yaqub Babayev, Ənvər Abbasov, Redaksiya Heyətinə daxil olan İsmayıl Kazımov, Sədaqət Həsənova, Bilal Həsənli, Fəxrəddin Yusifov, Soltan Hüseynoğlu, Sevda Abbasova və başqalarının adlarını qeyd etmək olar. Türkiyənin Fırat və Atılım Universitetindən Özcan Bayrak və İrfan Erdoğan da Redaksiya Şurasının üzvləri sırasındadırlar [“Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnal, № 1. 2019].

“Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” elmi-metodik jurnalında ali məktəblərin dil-ədəbiyyat kafedralarının müəllim və professor heyəti, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun, AR Təhsil Nazirliyinin, AR Təhsil İnstitutunun, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin əməkdaşları, ümumtəhsil məktəblərində çalışan Azərbaycan dili və ədəbiyyat müəllimlərinin dərc olunan yazıları qabaqcıl iş təcrübəsini, yenilikləri, tədrisdəki mövcud problemləri işıqlandırır, onların həlli yollarını göstərərək metodik tövsiyələr verirlər. Qələm təcrübəsini pedaqoji ictimaiyyətə yorulmadan, yüksək səviyyədə çatdırmaq istəyən dilçi-alimlərimiz

jurnalın fəaliyyətində daim yaxından iştirak edir, fikir mübadiləsi apararaq öz məqalələri ilə tədrisdəki yenilikləri ixtisasçılara çatdırırlar.

Jurnalın tarixinə nəzər salsaq görürük ki, burada vaxtaşırı rus alimlərinin məqalələri də çap olunmuşdur: L.İ.Timofeyevin “Ədəbiyyat nəzəriyyəsinin əsas anlayışlarının sistemləşdirilməsi haqqında”, A.S.Çikobavanın “Dilçiliyə giriş”, A.Revyakinin “Ədəbiyyat və həyat”, İ.Y.Lernerin “Təlim metodlarının sistemi (didaktik aspektdə)” və s.

Jurnalın rubrikaları öz rəngarəngliyi, mövzu müxtəlifliyi ilə seçilir. Belə ki, jurnalın səhifələrində “Dilçilik məsələləri”, “Metodika”, “Qrammatika”, “Dialektologiya”, “Azərbaycan ədəbiyyatı”, “Türk dili və ədəbiyyatı”, “Dünya ədəbiyyatı”, “Uşaq ədəbiyyatı”, “Xalq yaradıcılığı” və “Nəşrlər” rubrikalarına aid elmi-metodik yazılar dərc edilir.

Hazırda Azərbaycan, türk, ingilis və rus dillərində il ərzində 4 dəfə (mart, iyun, sentyabr, dekabr) məqalə dərcini həyata keçirən jurnal humanitar elmlər istiqaməti üzrə dilçiliyin və ədəbiyyatşünaslığın bütün sahələrinə aid orijinal, yüksək keyfiyyətli elmi məqalələr nəşr edir, Azərbaycan dili, həmçinin ədəbiyyatın tədrisi metodikasını, onun tədqiqi və təbliği problemlərini araşdırır, tədris prosesində ixtisas müəllimlərinə elmi-metodik köməklik göstərir. Jurnalda Azərbaycan ədəbiyyatı ilə yanaşı, həmçinin dünya ədəbiyyatının da tədqiqi və tədrisi ilə bağlı məqalələrə yer verilir. Jurnalın əsas məqsədi – Azərbaycan dili və ədəbiyyatın (həmçinin dünya ədəbiyyatının) tədrisi metodikasını araşdırmaq, Azərbaycan dili və ədəbiyyatın (həmçinin dünya ədəbiyyatının) tədqiqi və təbliği problemlərini araşdıraraq onların həlli yollarını müəyyən etmək, ana dilinin saflığı və işləkliyini qorumaq və müəllimlərə elmi-metodik köməklik göstərməkdir.

Jurnalın tarixinə nəzər yetirsək görürük ki, onun 1954-2007-ci illər ərzindəki fəaliyyəti, nəşrləri ənənəvi təlimdən bəhs edən məqalələrlə zəngindir. Burada həmin dövrdə təlimin xarakterik xüsusiyyətləri, tədrisdə çətinlik yaradan bəzi məsələlər üzrə tövsiyələr, dərslin ənənəvi təlimə əsasən qurulması, təlim metodları, yazı nümunələri verilmişdir. 2003-cü ildən jurnalın səhifələrində yeniliyin, təhsildə baş verən islahatların təzahürünü görürük. 2003-2007-ci illər arasında özünü göstərən bu dəyişikliklər 2008-2009-cu tədris ilindən ümumtəhsil məktəblərinin 1-ci sinfində təsdiqini taparaq, jurnal rubrikalarında da kütləviləşməyə başladı. Jurnalın 2008-2021-ci illər arasındakı nəşrlərində müasir təlim, onun xüsusiyyətləri, fəal/interaktiv təlim metodları və onlar əsasında qurulan dərs nümunələri, Azərbaycan dili və

ədəbiyyat fənlərinin tədrisində ziddiyyətli məsələlər, dilimizin saflığı və işləkliyinin qorunması uğrunda mübarizə fonunda çoxsaylı yazılar dərc olunmuşdur.

Azərbaycan dili və ədəbiyyat fənlərinin tədrisində təlim-tərbiyənin sintezi olduqca zəruridir. Bu fənlərin şagirdlərin tərbiyəsində olan rolu və imkanları böyükdür. Onlarda vətənpərvərlik, əxlaqi, mənəvi, bədii, etik, əqli, əmək və s. tərbiyənin inkişafını, formalaşmasını təmin etmək zəruri və vacib məsələlərdəndir. Bu gün cəmiyyətdə problem yaradan, təhlükəyə yol açan hadisələrin kökündə düzgün tərbiyənin aşılınmasının vacibliyi bir daha önə çıxır. İnformasiya bolluğu müsbət və mənfi tərəfləri ilə birgə həyatımıza daxil olur. Bu informasiyalara məhdudiyətin qoyulması bizdən asılı olmasa da, düzgün istiqamətləndirmə müəyyən qədər biz müəllimlərdən də asılıdır. Həmin məsələlərin jurnalda öz əksini tapması, yaranmış problemlərin öncədən müəyyənləşdirilməsinə köməklik göstərir.

Nəticə / Conclusion

“Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” elmi-metodik jurnalı Azərbaycan dili və ədəbiyyat fənlərinin tədrisində yaranan çətinlikləri, pedaqoji ictimaiyyəti narahat edən problemləri işıqlandıraraq müəllim, pedaqoq, metodistləri bu məsələlərlə bağlı xəbərdar edir və qarşıda duran vəzifələrin həlli yollarını müəyyənləşdirir. Müəllimlərin səmərəli fəaliyyətinə köməklik göstərən jurnal yarandığı tarixdən bu günə qədər özünəməxsus əhəmiyyəti ilə seçilir. Jurnalın tarixinə və bu gününə nəzər saldıqda bir daha təsdiqlənir ki, respublikamızın tanınmış dilçi-filoloqları, alim-pedaqoqları və orta məktəb müəllimləri bu işdə səmərəli fəaliyyət göstərmiş və bu gün də eyni işi əzmlə davam etdirirlər. Jurnalda dərc olunan məqalələrdə Azərbaycan dili və ədəbiyyat fənlərinin şagirdlərin tərbiyəsində böyük əhəmiyyət kəsb etdiyi göstərilir, onların vətənpərvərlik, əxlaqi, mənəvi, etik, əmək və s. tərbiyəsində bu fənlərin tədris edilməsinin vacibliyi vurğulanır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat / References

1. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” metodik məqalələr məcmuəsi. (1954). Bakı.
2. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” metodik məqalələr məcmuəsi. (1955). Bakı.
3. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnal. (2003). №1. Bakı.
4. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnal. (2008). №2. Bakı.
5. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnal. (2007). №1. Bakı.
6. “Azərbaycan dili və ədəbiyyatı tədrisi” elmi-metodik jurnal. (2019). №1. Bakı.
7. “Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi” elmi-metodik jurnal. (2020). №2. Bakı.
8. [https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_dili_v%C9%99_%C9%99d%C9%99biyyat_t%C9%99drisi_\(jurnal\)](https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycan_dili_v%C9%99_%C9%99d%C9%99biyyat_t%C9%99drisi_(jurnal))